

До питання проблемних аспектів лінгвістичного аналізу публіцистично-конфесійного дискурсу в експертній практиці

Сергій Науменко

кандидат юридичних наук, старший дослідник, завідувач Сумського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Суми, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2167-4149>, e-mail: svhndise@meta.ua

Олена Кумеда

кандидат філологічних наук, доцент, старший науковий співробітник сектору криміналістичних та психологічних досліджень Сумського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Суми, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6879-1388>, e-mail: olenakumeda@gmail.com

Ольга Сидоренко

кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник сектору криміналістичних та психологічних досліджень Сумського відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Суми, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5507-2867>, e-mail: o.sadovnikova@journ.sumdu.edu.ua

Порушено питання методологічних труднощів аналізу мовного матеріалу на предмет визначення лінгвальних ознак розпалювання релігійної ворожнечі й ненависті.

Ключові слова: висловлювання; релігійний; лінгвальний маркер; семантика.

To the Question of Problematic Aspects of Linguistic Analysis of Journalistic-Confessional Discourse in Expert Practice

Serhiy Naumenko, Olena Kumeda, Olga Sydorenko

In the proposed studio, the question of methodological difficulties in the analysis of linguistic material on the subject of establishing linguistic signs was raised.

Keywords: expression; religious; linguistic marker; semantics.

Після початку повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році питання церковної незалежності України набуло особливої ваги як складник національної безпеки та культурно-духовної самоідентифікації. У цьому контексті значно зріс обсяг публіцистично-конфесійного дискурсу, репрезентованого в засобах масової інформації, соціальних мережах і на цифрових платформах.

Аналіз зазначеного дискурсу свідчить про наявність значної кількості текстів, що містять висловлювання з негативно-оцінним, дискредитаційним або конфліктогенним потенціалом.

У зв'язку з цим зростає роль судової лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи як інструмента визначення наявності або відсутності в текстах лінгвальних ознак розпалювання релігійної ворожнечі й ненависті або образи почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями (ч. 1 ст. 161 Кри-

мінального кодексу України) [1]. Практика експертної діяльності засвідчує вагоме збільшення кількості таких досліджень, що зумовлює необхідність узагальнення накопиченого досвіду й удосконалення методичних підходів [2]. Попри наявність методики проведення судової лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи у справах з розпалювання ворожнечі та нетерпимості на ґрунті національної належності й релігійних переконань (реєстр. код 1.2.23), її застосування до текстів конфесійного дискурсу виявляє низку вагомих методологічних труднощів [3]. Труднощі діагностування текстового матеріалу пов'язані не тільки зі специфікою релігійної комунікації (особливостями богословської термінології та системою концептів, властивих окремим віросповідним традиціям, а отже, й потребою апелювання до прагматично-ідеологічного складника), але й з непрямим характером його потенційно дискримінаційного змісту, зокрема, у разі,

коли ворожість сконструйовано імпліцитно: через дискредитаційний контекст із відповідним зміщенням фокусу з релігійної ознаки на політичні твердження безвідносно щодо тих чи тих питань богословської полеміки, супроводжуваної конфесійною термінологією.

Розглянемо, наприклад, один з таких колоритних текстових репрезентантів публіцистично-конфесійного дискурсу: «**ВАРОЛОМІЙ СТВОРИВ ПЦУ ЗА 20 МЛН \$! ЕКС-ОФІЦЕР ЦРУ**». «*Колишній офіцер ЦРУ Джон Кріс Кіріяку розповів, що Патріарху Константинопольському Варфоломію заплатили за створення ПЦУ. У подкасті «Julian Dorey Clips» Кіріяку розповів, що тодішня Держсекретар США Хілларі Клінтон запропонувала Варфоломію реалізувати такий проект. Спочатку, він голова Фанару вагався і нагадував, що це зона відповідальності РПЦ. Чи допоможуть 20 мільйонів ухвалити таке рішення Грецької Православної Церкви, яка перебуває під владою Неоосманської імперії? – за словами офіцера ЦРУ, спитала Клінтон. Варфоломій погодився. Кіріяку розповів, що гроші було переведено через USAID до українського банку. І на цьому моменті 5 млн десь було «втрачено». До Патріарха Константинопольського дійшло лише 15 млн доларів за створення ПЦУ*».

Формально текст оформлено як повідомлення про нібито факти (корупцію, зовнішній вплив), але водночас у ньому фігурують конкретні релігійні суб'єкти: Варфоломій I Константинопольський, Православна церква України (ПЦУ), Російська православна церква (РПЦ) — у контексті, що імпліцитно формує негативну оцінку Православної церкви України, неповноцінності її як релігійної інституції порівняно з РПЦ, до того ж ця оцінка, як буде доведено нижче, має дискредитаційний характер, містить образливу компоненту значення, яка є **зневажливою** за формою щодо ПЦУ і, відповідно, принизливою та образливою для вірян — парафіян ПЦУ.

Лінгвальними маркерами означеної семантики є: маркери *десакралізації* шляхом підміни понять (у конструкціях «**Створив за 20 млн \$**», «**реалізувати такий проект**», «**Чи допоможуть 20 мільйонів ухвалити таке рішення Грецької Православної Цер-**

кви», «*до Патріарха дійшло лише 15 млн*» релігійний процес набуття автокефалії описується винятково термінами кримінальної хроніки та бізнес-транзакцій; останнє нівелює духовну цінність інституції, зводячи її до результату корупційної схеми) і *криміналізації* ПЦУ (у конструкціях «*гроші було переведено*», «*5 млн десь було «втрачено»*» вербалізовано альянсу на злочинні схеми й відкати, що переводить дискусію з релігійної площини в кримінальну, стигматизуючи вірян і духівництво як учасників «брудної гри»); маркери *зовнішнього управління / «маріонетковості»* (у конструкціях «**Держсекретар США Хілларі Клінтон запропонувала**», «*гроші було переведено через USAID*» уживання назв іноземних спецслужб та відомств формує образ «ворожого агента», що дає змогу подати ПЦУ як «інструмент іноземного впливу»); маркер *територіальних претензій та підпорядкування* (конструкція «*Зона відповідальності РПЦ*» вербалізує пріоритет однієї релігійної організації над іншою на території суверенної держави, протиставлення «справжньої» віри, яка нібито представлена РПЦ як «зона відповідальності» та «купленої» ПЦУ, останнє засвідчує застосування ярлика *нелігитимності*); навішування експресивних етно-політичних ярликів (у конструкції «*рішення Грецької Православної Церкви, яка перебуває під владою Неоосманської імперії*» уживанням анахронічної та політизованої назви щодо сучасної релігійної інституції досягається асоціація з поневоленням та несамостійністю, що дискредитує авторитет Константинополя). У досліджуваному текстовому матеріалі зреалізовано *стратегію дискредитації* ПЦУ: Православна церква України представляється як комерційний та геополітичний «продукт», маніпулятивні твердження про «купівлю-продаж» духовних статусів імпліцитно заперечують канонічність ПЦУ. Негативні установки щодо ПЦУ формуються за допомогою прийому «навішування ярликів», а саме: корупційності та продажності, маріонетковості, нелігитимності, а також лінгвістичного прийому антитези «*ми — «ПЦУ»* за принципом «я — вони», «ми — вони», «наш — їхній», «свій — чужий», «друг — ворог», «добрий — поганий», де «я / ми / свої /

друзі» (РПЦ як справжня церква — ПЦУ як не-справжня / куплена), останнім прийомом реалізується тактика «створення образу ворога» й «нагнітання» ворожого ставлення до представників ПЦУ. Поза сумнівами, аналізоване мовлення містить ознаки мовної агресії та де-гуманізації конкретної релігійної групи — ПЦУ.

Поза сумнівами, досліджуваний текст характеризується підвищеним рівнем інтерпретаційної складності й потребує комплексного підходу із залученням контекстуального, прагматичного та дискурсивного аналізу для обґрунтованого визначення його змісту й комунікативної спрямованості. У подібних експертних випадках складність експертно-лінгвістичного діагностування полягає передусім у непрямому характері потенційно дискримінаційного змісту, який характеризується компіляцією фактологічних тверджень і оціночних імплікацій.

Далі плануємо продовжити студії над текстовими репрезентантами публіцистично-конфесійного дискурсу з метою удосконалення методичних підходів до проведення судової лінгвістичної експертизи у справах, пов'язаних із можливими проявами мови ворожнечі на релігійному ґрунті.

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 17.04.2026).
2. Арістова А. В. Релігійні конфлікти в сучасному світі: природа, вияви, шляхи врегулювання. Київ, 2007. 336 с.
3. Методика проведення судової лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи у справах з розпалювання ворожнечі та нетерпимості на ґрунті національної належності і релігійних переконань (реєстр. код 1.2.23).